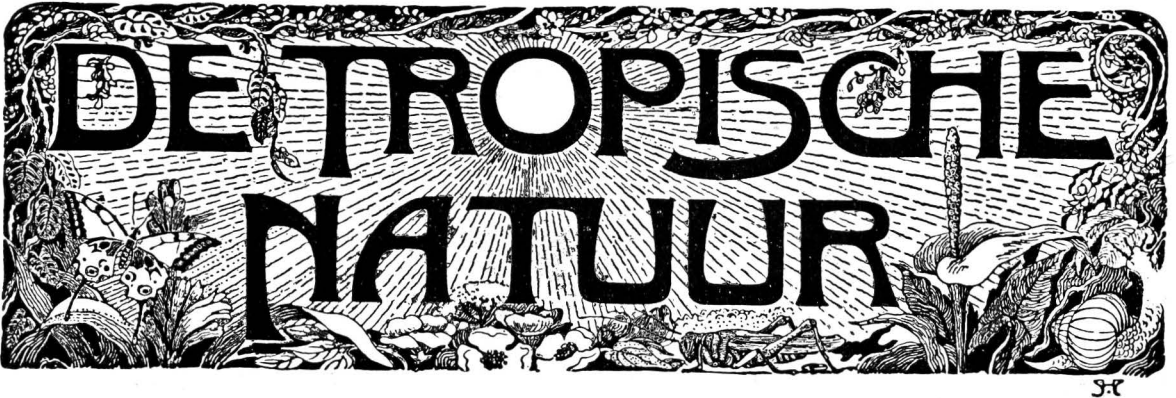

Redactie: M. A. LIEFTINCK, Dr C. G. G. J. VAN STEENIS.

Vaste Medewerkers: Dr J. G. B. BEUMÉE, L. COOMANS DE RUITER, Dr K. W. DAMMERMAN, Prof. Dr H. C. DELSMAN, Prof. Dr W. M. DOCTERS VAN LEEUWEN, Dr EDW. JACOBSON, Dr S. LEEFMANS, J. C. VAN DER MEER MOHR Jr, J. OLIVIER, Dr D. F. VAN SLOOTEN.

Adres der Redactie: Zoölogisch Museum, Buitenzorg

§ § ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN DER N. I. N. H. V. f 8.50 § §

ORNITHOLOGISCHE MERKWAARDIGHEDEN IN DE BRANTAS-DÉLTA

Een mededeeling, zooals die van den heer SCHOENMAKERS in De Tropische Natuur, jg. 22, 1933, blz. 200, over het broeden van de Caledonische roode nachtreiger, *Nycticorax caledonicus*) en over het geregeld broeden van *Plegadis falcinellus* subsp., de zwarte ibis, in het uitgestrekte t a m b a k-gebied nabij Soerabaja, is reeds ruim voldoende om iemand, die belangstelt in de Indische vogelwereld, te doen watertanden bij de gedachte, dat ook zelf eens met eigen oogen te kunnen aanschouwen. Als men dan ook nog hoort, dat er waarschijnlijk in datzelfde gebied twee of drie verschillende soorten aalscholvers broeden, temidden van duizenden andere vogels, vooral reigerachtigen, dan is er alleen nog maar vakantie noodig om er tusschen uit te trekken, dat land van belofte tegemoet!

En zoo gebeurde het dan ook, dat ik op zekeren dag, na bericht ontvangen te hebben van den heer TÄNZER van de Natuurhistorische Vereeniging te Soerabaja, dat het nu de beste tijd was om iets te zien te krijgen van de „broeierij”, bij hem aanklopte. De heer TÄNZER introduceerde mij bij den heer SCHOENMAKERS, directeur van den Dierentuin en bij den heer HOMPUS, den voorganger van den heer SCHOENMAKERS, die mij met de grootste bereidwilligheid direct in alles ter zijde stonden. Aan hen is het voor een groot gedeelte te danken, dat deze tocht een succes werd. Op deze plaats dan ook mijn hartelijken dank voor de ondervonden medewerking.

Reeds bij het bezoek aan de eerste broedplaats viel het mij op, dat hier twee verschillende soorten aalscholvers broedden, waarvan de kleinste *Phalacro-*

corax javanicus HORSEF. was. De nesten van deze kleine soort, die vroeger heel terecht *Phalacrocorax pygmaeus* (dwerg-aalscholver) werd genoemd, vond ik het meest in het lagere hout (*Avicennia* spec.), vaak door nogal veel blad tegen het zonlicht beschermd. Ze vertoonden veel gelijkenis met de nesten van *Ardeola speciosa* HORSEF. en *Nycticorax nycticorax* LINN. De oude vogels schijnen vaak takjes met blad en al naar het nest te sleepen, daar in vele gevallen veel dood blad aan de nesten hing; dit viel bij deze soort wel erg op. De eieren, die ik mat, hadden gemiddeld een lengte van $46\frac{1}{2}$ bij een breedte van 29 mm.

De groote aalscholver trof ik het meest aan in geheel of nagenoeg geheel kale en meestal nogal hooge boomen. Het nest-materiaal was grover, het nest ook

Fig 1. Groote aalscholver. Beide ouders bij het nest met jongen.

[foto v. d. Schr.]

veel grooter dan dat van *Phalacrocorax javanicus*. Het eenige ei dat ik vond, had een lengte van 53 en een breedte van 32 mm. De vogel, die veel forscher is dan de zooeven genoemde, wijkt in alle opzichten sterk van deze kleine soort af en lijkt wel iets op de Hollandsche „schollevaer”, *Phalacrocorax carbo subcormoranus* BREHM, maar is niet zoo groot en hij mist het vele wit op den kop en op de flanken, wat *Phal. carbo subcormoranus* zoo mooi heeft in den broedtijd. Wel hadden de hier broedende vogels een klein wit pluimpje vlak achter het oor, aan beide zijden van den kop, doch dit viel nauwelijks op.

In de lijst van Javaansche vogels, destijds door VORDERMAN samengesteld, worden twee soorten aalscholvers genoemd, nl. *Phalacrocorax javanicus* en *Phal. sulcirostris*. Van deze laatste geeft VAN BALEN een kleine beschrijving in zijn „Dierenwereld van Insulinde”, die gedeeltelijk wel klopt met mijn waarnemingen, doch toch te oppervlakkig is om daaruit een conclusie te kunnen trekken. BLANFORD geeft echter in de „Fauna of British India”, Birds vol. IV een beschrijving van *Phalacrocorax fuscicollis* STEPHENS, die, voor zoover ik dit heb kunnen waarnemen bij de levende vogels, vrij nauwkeurig klopt. De door HUME in zijn „Nests and eggs of Indian Birds” opgegeven maten der eieren komen eveneens overeen met die van het door mij gemeten ei en ik veronderstel, dat de hier broedende soort *Phal. fuscicollis* is.

De heer Dr M. BARTELS Jr schreef mij, dat *Phalacrocorax fuscicollis* synoniem is met *Phalacrocorax carbo sinensis* SHAW & NODD. en ik hoop binnenkort in de gelegenheid te zijn hier te kunnen mededeelen of het inderdaad deze soort is, die daar broedt.

In de lijst van Javaansche vogels, door BARTELS en STRESEMANN (Treubia, 11, afl. 1, 1929), wordt slechts melding gemaakt van 1 soort nl. *Phal. javanicus*; mij werd echter door de heeren SCHOENMAKERS en HOMPUS verzekerd, dat beide soorten zoolang men zich herinneren kan daar broeden; daarbij komt, dat de heer HOMPUS reeds ongeveer 15 jaar in die tambaks waarnemingen doet. Volgens zijn mededeeling zou er nog een derde soort voorkomen, die door de inlanders petjoek dompol (de vorige kleine soort noemt men petjoek klentji, de grootere petjoek iring of kakkah) wordt genoemd en die te herkennen zou zijn aan de veel lichtere onderzijde (dompol-stopverf). Door mij werd echter een dergelijk exemplaar niet waargenomen. Of hier nu van een jeugd-kleed moet worden gesproken weet ik niet, doch dit werd door genoemde heeren beslist tegengesproken, daar de vogels dit kleed ook in de kooi behielden en verder nog in andere opzichten afweken van beide genoemde soorten. Mocht men er in slagen een dergelijk exemplaar te bemachtigen, dan zou men, zoo belofde men mij, dit naar Buitenzorg opzenden.

In deze broedplaats nam ik nog iets heel bijzonders waar, nl. een geheel witte aalscholver in een nest met twee normale zwarte jongen. Later ben ik met den heer HOMPUS nog teruggekeerd om te trachten het dier voor den Dierentuin te bemachtigen. Te dien einde waren we gedwongen door de tambak, waar een krokodil een algemeene verschijning is, te zwemmen, daar we geen prauw meer te onzer beschikking hadden, doch helaas moesten we constateren, dat het diertje op onverklaarbare wijze was verdwenen. Waarschijnlijk was het uit het nest gevallen: het lot van zoovele jonge vogels, die dan onmiddellijk den nachtreigers tot voedsel dienen of, zoo ze in het water terecht komen, hun weg wel vinden naar een krokodillen-maag.

Naar aanleiding van het berichtje in De Trop. Natuur over het broeden van *Plegadis falcinellus*, was ik natuurlijk ook erg benieuwd daarvan eens iets meer te weten te komen. Hoewel de kans gering was nu reeds broedende ibissen te vinden, daar volgens den heer HOMPUS deze vogels in den regel wat later broeden, gingen we toch maar op weg naar de broedplaats. Toen we daar laat in den namiddag aankwamen, zagen we reeds direct tientallen ibissen aankomen, blijkbaar met de bedoeling daar te overnachten. Van de droge slijkbanken in de vischvijvers vlogen echter reeds ibissen weg met sleep-materiaal voor de nesten en dit stemde hoopvol ten opzichte van de vraag ook nesten van *Plegadis* — die nog niet als broedend op Java staat aangegeven — te zullen vinden.

Fig. 2. Zwarte ibis bij het nest in lage *Avicennia*-vegetatie.

[foto v. d. Schr.

Later, toen het reeds bijna donker was, kwam ook een tiental witte ibissen (*Threskiornis aethiopica* subsp.) een plaatsje voor den nacht zoeken. Inderdaad, het beloofde hier wel interessant te worden!

Ons vermoeden bleek juist te zijn; reeds heel gauw zagen wij bij het betreden van de broedplaats hier en daar de zwarte ibissen van de nesten vliegen. Sommige zaten heel laag in *Avicennia*-vegetatie, soms wel op manshoogte. De nesten verschilden heel weinig van die van *Ardeola speciosa* en de kleine zilverreiger en het is best mogelijk, zooals de inlanders beweren, dat ze gebruik maken van de nesten dezer vogels. Of dit werkelijk zoo is weet ik niet; wèl heb ik gezien, dat ze het nest soms van binnen wat bekleeden met zacht plantmateriaal, dat ze, zooals wij

den vorigen dag reeds hadden opgemerkt, zoeken in de tambaks.

De eieren, meestal drie, waren wel haast de mooiste, die ik ooit aanschouwde: prachtig diep blauw-groen, meestal dof, soms een weinig glanzend en aan de punt iets lichter. De schaal is heel fijn, de poriën zijn met het bloote oog niet waar te nemen.

Een aparte kolonie vormden deze vogels niet, ze broedden gezellig tusschen de kleine soorten reigers in. Het nest, dat ik fotografeerde, zat naast twee nesten van *Ardeola speciosa* en in de onmiddellijke nabijheid van een nest van de kleine zilverreiger.

Fig. 3. Roode nachtreiger bij de eieren. Dit nest lag 10 m
foto v. d. Schr./ boven den beganen grond.

BARTELS geeft in zijn lijst van Javaansche vogels nog de volgende opmerking onder *Plegadis falcinellus*:

„Unsere Beobachtungen sprechen dafür, dass die in Java vorkommenden *Plegadis* nordische Wintergäste (*falcinellus* (L.)) sind. Dies schliesst aber die Möglichkeit nicht aus, dass es sich doch um Brutvögel (*peregrinus* (BP.)?) handelt. (*Peregrinus* (übrigens eine Form, welche noch der Bestätigung bedarf) ist als Brutvogel bisher nur aus Australien bekannt)“.

Welken vorm het hier geldt zou natuurlijk eerst vast te stellen zijn wanneer men de dieren zelf nauwkeurig onderzocht. Doch van het schieten of vangen van vogels op deze plaatsen kan geen sprake zijn, daar dit zeker op groote oneenigheid met de inlandsche eigenaren zou uitloopen, die alle broedplaatsen doorlopend laten bewaken en steeds desnoods met geweld elken vreemdeling, die eieren of vogels wil weghalen, den toegang weigeren. Die angstvallige bewaking spruit echter niet voort uit bijzondere sympathie voor die vogels — zooals men misschen zou veronderstellen — doch is m.i. geheel aan eigenbelang te wijten. In de eerste plaats is een vischvijver, waarin een broedplaats is gevestigd, belangrijk méér waard

omdat men veronderstelt, dat door de uitwerpselen der vogels de algengroei sterk bevorderd wordt, hetgeen van belang zou zijn voor de *bandengs*, die in die vijvers worden gekweekt, daar algen het voornaamste voedsel dezer visschen heeten te zijn. Of dit voordeel nu opweegt tegen het nadeel ontstaan door het verslinden van vrij groote *bandengs* door de aalscholvers, kan hier buiten beschouwing worden gelaten.

Behalve dit, is er nog een ander voordeel aan het bezit van een vischvijver verbonden. Uit betrouwbare bron vernam ik — en ik meende dat reeds aan de nesten geconstateerd te hebben — dat de eieren dier vogels door de inlanders worden uitgehaald en gegeten. Zij zelf bevestigden dat trouwens en ze wisten mij precieest vertellen welke eieren lekker waren en welke niet!

Laat ik de lezers echter gerust stellen door aan dit alarmeerend bericht toe te voegen, dat, volgens menschen, die hier reeds ongeveer 15 jaren vrij geregeld komen, ondanks dit euvel het aantal vogels elk jaar schijnt toe te nemen; er bestaat dus geen reden zich ernstig ongerust te maken over dit vogelparadijs. Naar aanleiding

hiervan, zou men geneigd zijn te veronderstellen, dat men zich hoofdzakelijk beperkt tot de eerste legsels, zooals men dat in Holland met het rapen van kievitseieren en eieren van andere weidevogels pleegt te doen. De waarnemingen, van uit mijn schuilhut gedaan, stemmen precies overeen met de verschillende beschrijvingen die ik las over het uiterlijk dezer vogels, doch verschillen, zooals tusschen deze beide vormen *falcinellus* en *peregrinus* bestaan, zullen zóó zeker niet waarneembaar zijn. De mooie staalblauwe glans, die deze dieren op den rug en vleugels hebben, deed me denken aan *Phoenicophaës curvirostris* (SHAW & NODD.), een koekoek, terwijl ook het roodbruin van de onderzijde daarmede wel overeenstemde. De houding was die van een wulp. Zwarte wulp zou een mooie naam zijn voor deze sierlijke vogels.

Nesten van *Threskiornis aethiopica* vonden we niet, hoewel de dieren zooals gezegd er wel waren, echter alleen om te overnachten en in veel geringer aantal dan de vorige soort.

„The topic of all days” vormde het waarnemen van de roode kwak (*Nycticorax caledonicus* (GM.)), en we waren zoo verheugd deze vogels te ontdekken — al was het voor de andere tochtgenooten niet de eerste maal, dat ze dezen nachtreiger

Fig. 4. Nesten van groote aalscholvers. Rechts een oude vogel bij half volwassen jongen; links jonge dieren bij het nest.

[foto v. d. Schr.

broedend aantreffen — dat we een luchtsprong maakten als schooljongens, die het eerste kievitseï vinden. Daar zaten ze dan: één op het nest en de andere als

Fig. 5. Groote zilverreiger. Men lette vooral op de prachtige aigrettes. Na den broedtijd verdwijnen deze sierveren weer. Rechts op den achtergrond is vaag een blauwe reiger zichtbaar.

dier er reeds ongeveer een maand zat en allang broedde. Hij dreigde echter er een politie-zaak van te maken als we het nest zouden verstoren. Dat dreigement was echter volkomen overbodig: geen seconde hadden we daar aan gedacht! Wel dacht ik direct aan fotografeeren.

trouwe wachter er vlak bij, zijn mooie roestroode rug gedeeltelijk naar ons toegekeerd, waartegen de prachtige witte veeren van de kuif scherp contrasteerden. Alle twijfel verdween in een oogenblik.

Op onze vraag aan den eigenaar van deze tambak of de kwak m e r a h er was, had deze geantwoord „mboten inten”, doch we waren toch maar aan het zoeken gegaan en de eerste nachtreigers, die we zagen waren juist deze; veel meer zullen er niet geweest zijn. De heer SCHOENMAKERS was de gelukkige, die er ons het eerst op attent maakte. De eigenaar was voor alle zekerheid maar achter ons blijven loopen en wist natuurlijk best, dat het nest daar zat. Toen de ontdekking eenmaal gedaan was, wist hij plotseling te vertellen, dat het

Hoewel daartegen ook nogal bezwaar bestond, gelukte het toch ten slotte toestemming te krijgen voor het maken van wat opnamen. Met heel veel omzichtigheid ben ik er dan ook in geslaagd wat foto's van dezen vogel te maken bij het nest, dat ongeveer tien meter boven den grond zat. Het jong was juist aan het uitkomen en waarschijnlijk heb ik het wel aan dit gunstige toeval te danken, dat ik den ouden vogel bij het nest kreeg. Mijn ervaringen van nachtreigers hebben me doen leeren, dat ze niet tot de gemakkelijkste klanten van den vogelfotograaf behooren!

Fig. 6. Overzicht van een der broedplaatsen. In de kajoe api boomen veel verschillende soorten vogels!

[foto v. d. Schr.]

Tusschen het groote aantal nachtreigers, dat in de onmiddellijke nabijheid

Fig. 7. Kleine broedkolonie van in hoofdzaak zilverreigers. Rechts in den kalen boom een slanghalsvogel.

[foto v. d. Schr.]

van dezen „rooden broeder” nestelde, merkten wij nog enkele exemplaren van *Nycticorax caledonicus* op, doch meer dan 2 à 3 paren was het aantal toch zeker niet en de onderhandelingen, die gaande zijn, teneinde te komen tot bescherming der broedplaatsen van de ibissen en deze kwak, zijn ten volle gemotiveerd en het is zaak haast te maken.

Nest en eieren komen zoo oppervlakkig gezien, geheel overeen met die van de gewone *Nycticorax nycticorax* (L.). Nauwkeurig heb ik echter het legsel, dat uit twee eieren bestond, niet kunnen bezien, daar ik de foto's maakte uit een anderen boom.

De twee jongen, die enkele jaren geleden door den heer SCHOENMAKERS werden medegenomen met het doel wat meer biologische bijzonderheden te weten te

komen over deze, voor Java geheel nieuwe, vogelsoort ontwikkelen zich oorspronkelijk als gewone nachtreigers, doch eerst nu, dus na ongeveer twee jaar, gaat het uiterlijk zich wijzigen en komt de kenmerkende vleugelkleur van *Nycticorax caldonicus* te voorschijn. Men was eerst van meening, dat zich bij het uithalen van het nest een vergissing had voorgedaan, maar nu blijkt toch, dat dit niet het geval is geweest. Met interesse zie ik in De Tropische Natuur bijzonderheden tegemoet omtrent de verdere ontwikkeling dezer jonge dieren, die in den besten welstand, temidden van gewone nachtreigers in een ruim hok opgroeien, evenals trouwens alle dieren in dezen mooien dierentuin.

De groote vermoeienissen, gepaard gaande met het fotografeeren van vogels in min of meer hooge boomen, die men telkens bij het maken van een foto moet beklimmen in een gebied, waar men voortdurend tot over de knieën in de modder loopt, en dat in een hitte, die vaak haast ondragelijk is — gevoegd bij het gevaar van malaria en andere infecties — worden geheel vergeten als men zóó veel te zien krijgt. Ik vond het dan ook lang niet aangenaam reeds zoo spoedig van mijn Soerabajasche vrienden afscheid te moeten nemen.

Ik hoop, dat ik het voorrecht mag hebben nog eens terug te keeren, en dan voor een langere periode dan nu het geval was.

Buitenzorg, Maart 1935.

A. HOGERWERF.

HERINNERINGEN VAN EEN ENTOMOLOOG AAN HET EILAND BATJAN

(II).

Laat ik nu nog een paar woorden zeggen over mijn tocht naar de zg. damarbosschen boven Belam-Belam en dan besluiten met een kort verhaal over de beklimming van den Sibela. Ik spreek hier opzettelijk van „zg.” damarbosschen, want wat ik ervan te zien kreeg waren slechts enkele boomen, die op vrij grooten afstand van elkaar verspreid in het oerbosch stonden. Deze boomen waren van uiteenlopenden leeftijd, de oudste exemplaren imponeerden door fabelachtige afmetingen en kaarsrechten groei. De tapwijze, de harsafscheiding en de eigenaardige knobbelvorming als gevolg van het een en ander, blijkt uit de hier gereproduceerde foto's (fig. 10 en 11). Merkwaardig genoeg ontbrak hier elke damar-opslag — op andere plaatsen moet deze, volgens den Amboneeschen gids, die mij vergezelde wél voorkomen, — zoodat wanneer deze boomreuzen hier eenmaal tot het verleden zullen behooren, 't met deze damarbosschen — men vergeve het euphemisme — voor goed gedaan zal zijn! Overigens was dit gebied moeilijk bereikbaar, het terrein steil tot zeer steil en lastig begaanbaar, omdat het gladde en bobbelig verweerde andesietgesteente sterk afgespoeld was en de wortels der boomen er bloot en soms tamelijk los, als een netwerk over heen lagen. Hierop gleden de spijkerschoenen onophoudelijk uit, en als men pech had, greep men in zijn val natuurlijk juist een gedoornde liaan om zich vast te houden!